

**WANDELEN LANGS HET
HOOFDKWARTIER**

Duitse paardenverzorgers voor de koestal in het bos.

Deze wandelroute leidt door het Staelduinse Bos dat tijdens de oorlog een belangrijke rol speelde. In mei 1940 als slagveld, daarna als locatie van het Duitse hoofdkwartier van de Festung Hoek van Holland. Na de oorlog gebruikte de Koninklijke Marine het bunkercomplex als munitiedepot.

In de oostzijde van het Staelduinse Bos vestigde de Duitse bezetter het hoofdkwartier van de Festung. In een ringvorm werden zeventien grote betonnen bunkers gebouwd. Ze dienden voor het onderbrengen van manschappen en munitie, maar er was ook een grote commandobunker en een hospitaal. Daarnaast waren er bakstenen proviandbunkers, een wasgebouw en een grote aula voor vrijetijdsbesteding. De bouwwerken waren beschilderd met gekleurde camouflagepatronen en overdekt met grote netten. Na de oorlog nam de Koninklijke Marine de bunkers in gebruik als munitiedepot. Borden met opschrift 'Gevaar Radioactieve Stoffen' leidde tot het gerucht dat er kernkoppen waren opgeslagen.

In de jaren 80 werd het bos overgedragen aan het Zuid-Hollands Landschap. De ingangspoort met wachthuisje bij de parkeerplaats aan de Staelduinlaan herinnert nog aan de aanwezigheid van het Nederlandse leger. Enkele bouwwerken zijn afgebroken, maar de meeste zijn behouden en nu afgesloten, omdat ze deel uitmaken van een vleermuisreservaat. De beschermde zoogdiertjes overwinteren in het milde en vochtige bunkerklimaat en zijn gebaat bij rust. Je kunt vanaf de wandelpaden wel de buitenkant van de enorme met mos begroeide betonnen kolossen zien. In de winter het beste zonder blad aan de bomen, maar in de zomer is het juist mooi te zien hoe de bunkers volledig opgaan in de natuur.

De wandeling begint bij het parkeerterrein van het Staelduinse Bos langs de Oude Hooislag (einde Papedijk). Je loopt het bos in, eerste pad RA. Na een zwart houten huis rechts aanhouden, volg de geel/rode routepaaltjes. Links van je ligt het bezoekerscentrum d'Oude Koestal met uitgebreide informatie over de natuur in dit gebied (www.hetstaelduinsebos.nl).

1 GEVORDERDE KOESTAL

Het Staelduinse Bos ligt op eeuwenoude rivierduinen, ontstaan door de nabijgelegen Maas. In 1850 werd dit kale duingebied een bos. De adellijke familie Van Rijckevorsel, toenmalig eigenaar, plantte hier bomen voor houtproductie. Boer Weterings had hier voor de oorlog een gemengd bedrijf, hij hield koeien in de weilanden aan de oostzijde van het bos en had akkerbouwland in de Bonnenpolder aan de westzijde. Zijn vee stond in de winter in deze stal. Ook had de familie Weterings op het erf een theetuin voor bezoekers die naar dit unieke bos in het Westland kwamen. Links van de stal ligt een met bomen begroeid hoog duin. Destijds kon je via een trap een theekoepeltje bereiken. Op een uitkijktoren kon je over de bomen op de Nieuwe Waterweg kijken. De Duitse soldaten vonden dit een goede plek voor een luchtdoelkanon. Ze verbleven in de boerderij naast de stal waardoor boer Weterings moest vertrekken. Hij vond gelukkig dichtbij een andere woning, naast de parkeerplaats waar de wandeling start. De stal werd in 1944 gebruikt voor Duitse lastpaarden die kanonnen en karren met munitie en voorraden voorttrokken.

Vervolg het pad langs een uitzichtpunt, na een bocht naar links loopt het langs de bosrand met uitzicht op tuinbouwkassen. Daarna buigt het weer links het bos in. Op de driesprong rechts aanhouden, de rood/gele route. Op de volgende driesprong ook rechts, het kronkelende pad vervolgen en de eerstvolgende gelegenheid weer RA; volg hier de gele paaltjes. Na een paar honderd meter ontwaar je aan je linkerhand twee bunkers.

2 LICHTE VELDBATTERIJ

De kleine betonnen bunkers zijn een personeelsonderkomen en een garage voor antitankgeschut. Ze behoorden tot een lichte veldbatterij die vanuit de westelijke rand van het bos vuur kon uitbrengen richting Hoek van Holland en Naaldwijk. Iets verderop liggen tussen het dichte struikgewas bakstenen bouwwerken van een bunkerdoorpje verborgen waar de kanonniërs leefden met een voorraad aan proviand, water en munitie.

Een lichte houwitser met terugslag na het afvuren. Soortgelijk veldgeschut stond in de batterij aan de rand van het bos opgesteld.

Het pad vervolgen. Je loopt langs een weide. Na een volgende bocht naar links loop je aan de andere kant van de bunkers die je zojuist zag. Dit rechte pad langs grasland volg je een paar honderd meter. Op een driesprong na een bankje LA het bospad in. Meteen rechts ligt deels onder de grond een tweede garagebunker. Volg het pad alsmaar RD, halverwege zie je weer rood/gele paaltjes, negeer afslagen totdat je aan het einde bij een hek komt. Hierna RA om bij de rand van het bos uit te kijken over het grasland.

3 BONNEPOLDER

In de weilanden en akkers van de Bonnepolder landden in de ochtend van 10 mei 1940 Duitse militairen. Een fout, want ze hadden bij Den Haag terecht moeten komen om daar de Koningin en het kabinet gevangen te nemen. Koos Dekkers

Een zwaar beschadigde Junkers Ju 52 in een Nederlands weiland. Ook in de polder naast het Staelduinse bos strandden dergelijke toestellen.

woonde langs de Bonnenweg die dwars door deze polder loopt. Hij werd wakker door het vliegtuiggeronk en liep samen met zijn ouders en zussen naar buiten. Niemand in die tijd wist wat parachutisten waren. Kijkend in de lucht riep hij dan ook verbaast: "Wat is dat? Ik zie poppetjes eronder hangen". En even later: "Nee, het zijn mannetjes". De Duitsers groeven zich aan de rand van het bos in, wachtend op nadere orders van hogerhand. Vanaf het vier kilometer verderop gelegen Fort Maasmond vuurde het Nederlandse geschut af en toe op de Duitsers. Enkele keren vielen Nederlandse soldaten vanuit Hoek van Holland de goed bewapende Duitsers aan, maar zij wisten hen niet te verdrijven. Pas op 15 mei, na de onvoorwaardelijke capitulatie van het Nederlands leger, kwamen ze uit hun schuilplaatsen te voorschijn.

Loop terug het bos in voorbij het hek van zojuist. Neem op het kruispunt de eerste bocht scherp naar rechts; volg vanaf hier de rode paaltjes. Links van je zie al snel een kleine bunker van bakstenen.

4 ANTI-TANKKANONNEN

Achter deze bunker liggen er nog een paar verscholen. Op deze plek in het bos waren drie anti-tankkanonnen in kleine garages gestald. Ook waren er munitiebunkers, garages voor voertuigen en werd brandstof opgeslagen. De kanonnen werden er pas uitgereden indien een aanval plaatsvond op de Festung; dan vond snel transport plaats naar de gevechtslocatie. Ook zouden reservetroepen waarvan je de manschappenbunkers later op de route ziet per vrachtwagen, fiets of paard en wagen vanuit het bos de aanvaller tegemoet gaan. Je passeert hier eveneens betonnen zuilen van een origineel toegangshek tot het bunkercomplex.

Na de zuilen op de driesprong RD. Even verderop LA, volg de rode route. Al snel doemen aan je linkerhand de bunkers van het hoofdkwartier van de Festung op.

Bunkers voor munitie en antitankgeschut gaan volledig op in het bos.

Bomen wortelen op de daken.

5 HOOFDKWARTIER

Achter het hek ligt het Duitse hoofdkwartier van de Festung Hoek van Holland. Twee jaar na de luchtlanding en gevechten bij het bos lieten de Duitsers er weer hun oog op vallen, nu om er een hoofdkwartier te vestigen. Kolonel Erich Neumann zwaaide hier vanaf eind 1942 de scepter. Hij was een fanatieke militair die zijn manschappen voortdurend liet oefenen. In een ringvorm werden zeventien zware bunkers gebouwd. Ze dienden voor het onderbrengen van manschappen en munitie, maar er was ook een grote

commandobunker en een hospitaalbunker met operatievoorzieningen. Ook werden er een wasgebouw en een grote aula voor vrijetijdsactiviteiten uit metselwerk opgetrokken. Deze laatste twee zijn in het begin van deze eeuw gesloopt. De bunkers waren beschilderd in verschillende camouflagepatronen en overdekt met grote netten. De bomen en struiken deden de rest. Dit gedeelte van het bos is

Na de oorlog bezocht een Engelse officier het Staelduinse bos waar hij van Duitse militairen een rondleiding kreeg. Hier staan ze voor een munitiebunker met daarachter een manschappenbunker.

Een Britse officier inspecteert vlak na de oorlog met Duitse militairen het Staelduinse Bos. Hier bekijken ze de grote, met netten gecamoufleerde hospitaalbunker.

Een grootoorvleermuis hangt aan een ontluichtingspijp binnen een bunker.

tegenwoordig een beschermd vleermuisreservaat en niet toegankelijk. Vleermuizen overwinteren in het milde en vochtige klimaat in de bunkers en zijn gebaat bij rust. Alle bunkers zijn daarom met stalen hekken hermetisch afgesloten.

Volg het pad en negeer afslagen naar rechts. Op de plek met links een gesloten hek en rechts een oude bomenlaan sla je RA. Je loopt langs de parkeerplaats. Talloze mensen hebben in de afgelopen tientallen jaren hun namen of initialen in de bomen langs de laan gekerfd. Op een boom rechts aan het einde van de laan lijkt 1943 te staan. Hier zie je ook de bakstenen naoorlogse Nederlandse poort.

6 MUNITIEDEPOT

Na de bevrijding bleef het bos voor een groot deel verboden gebied. Dit keer omdat de Koninklijke Marine de bunkers in gebruik nam en er een munitiedepot aanlegde. Na 1945 brak de tijd aan van de 'Koude Oorlog'. De wereld was verdeeld tussen oost en west; tussen de twee grootmachten de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten van Amerika. In het kader van de continue wapenwedloop tussen beide partijen verzeen eind jaren 50 nog meer opslagbunkers in het bos. Een opschrift met de woorden 'Gevaar Radioactieve Stoffen' leidde tot het gerucht dat er kernkoppen zouden zijn opgeslagen. In de jaren 80 werd het munitiecomplex opgeheven en het bos overgedragen aan het Zuid-Hollands Landschap. De Nederlandse gebouwen werden afgebroken, maar de Duitse bunkers hadden zulke dikke betonnen muren dat het te duur was ook deze te slopen. De bakstenen ingangspoort met wachthuisje aan de Staelduinlaan herinnert nu nog aan de aanwezigheid van het Nederlandse leger tijdens de Koude Oorlog.

De toegangspoort met wachthuisje uit de Koude Oorlog. Links een cortenstalen plaat van het Zuid-Hollands Landschap met een subtiële plattegrond van het hoofdkwartier.

Loop terug om de route te vervolgen, voor het hek RA, een klein stukje verder op de rode route. Het pad maakt bij een hek een scherpe bocht naar links en op de volgende splitsing hou je rechts aan. Je passeert een bunker aan je linkerhand en even verderop rechts een vijver.

In deze noordoostelijke hoek van het bos ligt nog een tweede verbunkerd hoofdkwartier. Dit was hiërarchisch ondergeschikt aan het hoofdkwartier van de gehele Festung, en dus ook een stuk kleiner. Ook deze bunkers liggen in beschermd natuurgebied. Ze zijn alleen vanaf de Staelduinlaan door het hek te zien.

Het pad gaat langs een tuinbouwkas en buigt daarna scherp LA. Na een meertje met twee bankjes ga je meteen RA.

7 BOMKRATER OF VIJVER?

Het meertje 'De Peer' is vernoemd naar de vorm. Sommige mensen denken dat het een bomkrater is, volgelopen met water. In verzetsdocumenten staat namelijk vermeld dat vanuit deze omgeving aan het eind van de oorlog vliegende bommen en raketten werden afgevuurd. Dit waren geheime 'wonderwapens' waarmee Hitler alsnog dacht te kunnen winnen. Terwijl de V1 een onbemande vliegende bom was met een straalmotor als aandrijving, was de V2 de eerste raket ooit gemaakt. Als

de brandstof opraaakte stortte hij naar beneden en veroorzaakte een enorme explosie. Zo zijn in Londen en Antwerpen in het laatste oorlogsjaar nog enorm veel burgers omgekomen. De geallieerden probeerden de lanceringsbanen in Nederland te vernietigen en in februari 1945 is het bos door twintig jachtvliegtuigen bestookt met boordwapens en bommen. Mogelijk is het meertje een krater als gevolg hiervan, maar het kan ook een vijver zijn geweest van het landgoed dat de adellijke familie Van Rijckevorsel hier eind 19e eeuw bezat.

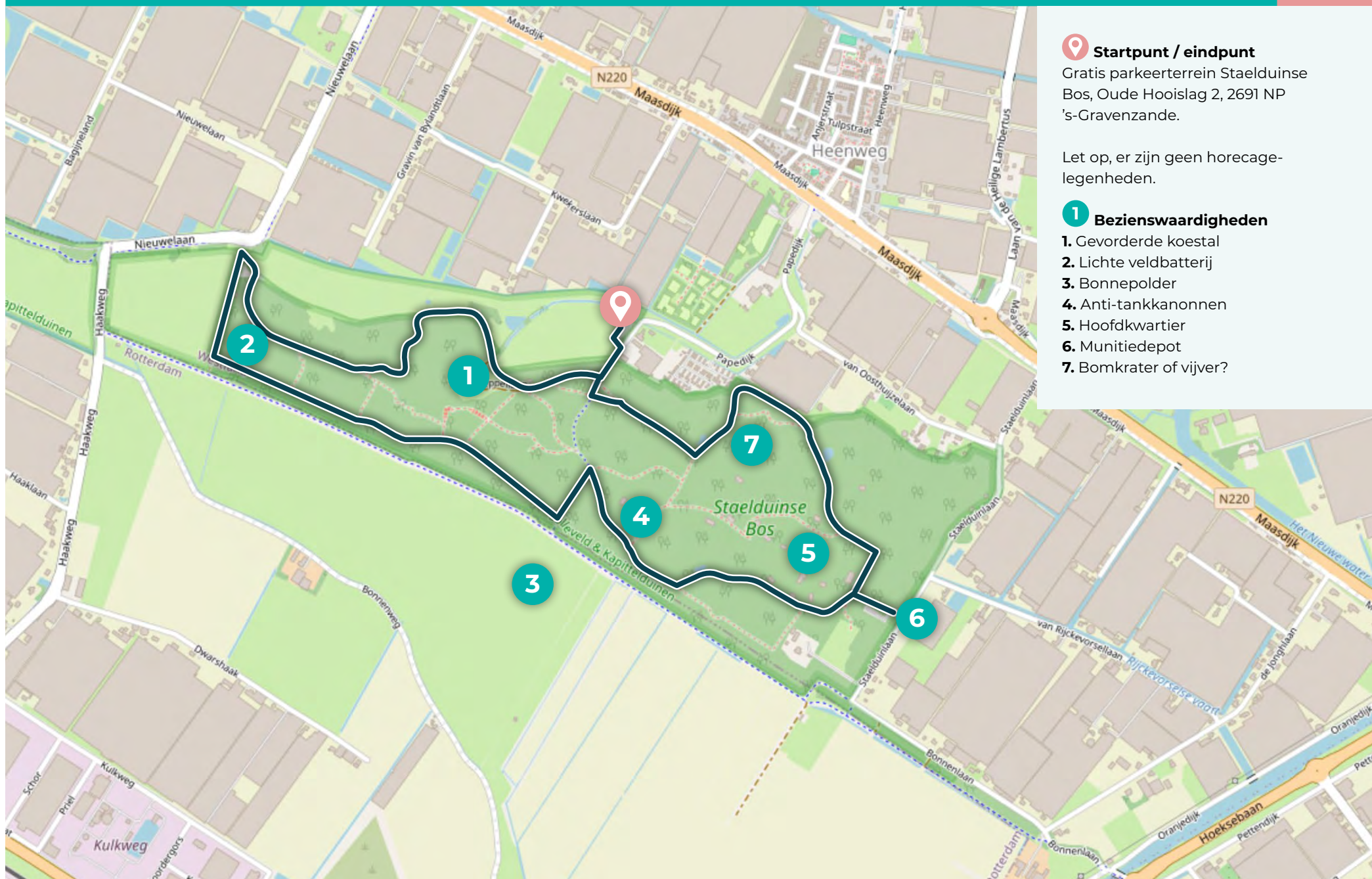
Ga op de kruising met een half verhard pad RA om terug te komen bij de parkeerplaats.

Een metersdiepe bomkrater in het Westland, dichtbij het bos. De kassen zijn zwaar gehavend.

WANDELROUTE STAELDUINSE BOS

5 KM

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein Staelduinse Bos, Oude Hooislag 2, 2691 NP 's-Gravenzande.

Let op, er zijn geen horecagegelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Gevorderde koestal
2. Lichte veldbatterij
3. Bonnepolder
4. Anti-tankkanonnen
5. Hoofdkwartier
6. Munitiedepot
7. Bomkrater of vijver?

Leeswijzer

LA = linksaf

RA = rechtsaf

RD = rechtdoor

Meer informatie

bezoekatlantikwall.nl

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden, tenzij je op de openbare fiets- of wandelpaden blijft.

Colofon

De wandelroute is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en is uitgegeven door Stichting Forten Nederland. Het betreft een actualisatie van een bestaande route die eerder is uitgegeven door uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. De route is ook digitaal beschikbaar op de website bezoekatlantikwall.nl.

© Foto's: P. de Krom pag. 4r, J. Rijpsma pag. 1, 3lb, 3ro, 7, T. Schut pag. 5l, Fam. Weterings pag. 2, 5r, Nationaal Archief/Ham, P. van der. Anefo pag. 4l, Collectie Nederlands Instituut Militaire Historie pag. 3l